

ІВАН ОГІЄНКО ТА ЙОГО СУЧАСНИКИ

У статті розглядаються стосунки І.Огієнка з представниками української інтелігенції, їх аналіз засвідчив, що І. Огієнко прагнув до об'єднання національної еліти на ниві державного, культурного та наукового життя.

Іван Огієнко (1882-1972) - визначний державний, громадський, релігійний діяч, учений, перу якого належить понад тисяча наукових праць з культурології, мовознавства, славістики, історії церкви, літературознавства тощо. Досконало опанувавши старогрецькою та староєврейською мовами, вчений здійснив перший український науковий переклад Біблії, що принесло йому світове визнання. І.Огієнко вів активну суспільно-політичну діяльність, був пов'язаний із широким колом української інтелігенції, яка стояла біля витоків української державності, церкви, науки. Однак питання стосунків І.Огієнка з його сучасниками на сьогодні ще маловивчене. Дослідження його дасть можливість глибше зрозуміти як внутрішню атмосферу українського середовища, так і особистість самого вченого.

В досить широкому оточенні І.Огієнка особливе місце належало Леоніду Тимофійовичу Білецькому (1882-1955), якого за визначенням самого І.Огієнка, він вважав "більше, ніж за приятеля". З Леонідом Білецьким минули роки його студентського життя, спільна праця в науковому "Семшарії російської філології" професора Володимира Миколайовича Перетца. Саме тоді були закладені основи дружби, яку вони пронесли крізь усе життя.

Про характер стосунків між І.Огієнком і Л.Білецьким свідчать листи І.Огієнка до Л.Білецького, які зберігаються в ЦДАВО України (ф. 3876, оп. 1, спр 52). Вони дають можливість проаналізувати зв'язки, що існували між ученими протягом 1928-1942 рр. та простежити їх погляди з наукових, суспільно-політичних проблем та суто

життєвих питань. Романтика студентських років, поєднавшись із близькістю ідеологічно-світоглядних позицій, створили підвали для міцної співпраці. Між ученими існували стабільні, доброзичливі та довірливі відносини. "Дорогий Л.(еоніде) Т.(имофшовичу). Що сталося з Вами, що нічого не пишете. Чи в Вас усе добре в родині?", - схвилювано запитав І.Огієнко у листівці від 2 серпня 1937 р., коли довго не отримував відповіді від свого друга [1]. А зрозумівши причину тривалої мовчанки, пояснював: "Я Вам писав, скільки пригадую, навіть не раз..., а Ви не відповіли. А оце й причину знайшов. Виявилось, що наша служниця здирала марки з листів, а листи палила. Так вона робила (має 6 закінчених кл.(асш) Гімназії!), аж поки її не зловлено на гарячому! Багато осіб не одержали моїх листів" [2].

Л.Білецький був родом з Уманщини. У 1903 р. закінчив механіко-технічну школу в Петербурзі. У 1907 р. вступив на історико-філологічний факультет Київського університету Святого Володимира, який закінчив у 1913 р. із золотою медаллю, виборовши право бути залишеним в університеті професорським стипендіатом. З початком української національної революції 1917-1920 рр. Л.Білецького запрошено до Секретаріату народної освіти в уряд Української Центральної Ради (УЦР), де він очолював педагогічний відділ. Упродовж 1918-1920 рр., на запрошення ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету І.Огієнка, він завідував кафедрою української літератури та очолював деканат історико-філологічного факультету університету. Після поразки

національної революції Л.Білецький у 1920 р. разом з університетом емігрує за кордон. Найбільший вияв його творчих сил припадає на час перебування у Чехословаччині, де він брав активну участь у створенні осередків української культури. Л.Білецький з 1923 р. – дійсний член НТШ, професор та директор Українського високого педагогічного інституту у Празі, з 1929 р. – член Слов'янського інституту і один з організаторів Соціологічного інституту у Празі, згодом професор Українського Вільного Університету.

Досить активно Л.Білецький займався науковою роботою. Як історика української літератури його цікавила творчість І.Котляревського, О.Олеся, Т.Шевченка, І.Франка, Л.Українки, С.Черкасенка тощо. У 1929 р. Л.Білецький здобув ступінь доктора. І.Огієнко високо цінував його як науковця. Вітаючи Л.Білецького з 50-літтям, І.Огієнко у листівці від 8 вересня 1932 р. писав: "Пригадую собі низку тих літ, коли ми працювали й училися разом із Вами. Вірю, що дочекаємося ще того часу, коли знову будемо працювати разом, – тільки праця буде може щасливішою, як то було досі [...]. Вірю також і в те, що скоро таки дочекаємося часу, коли Ваш Ювілей відсвяткує вільний народ так, як того заслуговує кожний правдивий учений" [3].

З Л.Білецьким І.Огієнко відверто ділився радощами і печалю. Саме від Л.Білецького І.Огієнко отримав вітання на десяту річницю відкриття Кам'янець-Подільського університету. "Привітання Ваше прийшло як раз тоді, коли я сидів занурений, згадуючи добу Кам'янець-Подільського університету. Робилося все, що було в силах людських, але долі не вгодно було поблагословити нашої збірної праці. Крім Вашого, получив ще привітання від Д.Коломійця, – і більше ні від кого [...] Так громадянство цінить свою найкращу культурну установу" [4]. Підтримав Л.Білецький свого друга, коли той зазнав нищівної критики у деяких львівських виданнях у 1935 р. Зі свого боку І.Огієнко як редактор і видавець часопису "Наша культура" (1935-1937) друкував, як зазначалося в одному з недатованих листів І.Огієнка до Л.Білецького, "з великою приємністю" статті Білецького,

запрошував його "стати професором Холмської Православної Духовної Академії" [5]. На жаль, шляхи їхні надалі не перетнулися. Семінарію вдалося відкрити лише в 1943 р., а вже у липні 1944 р. для митрополита Іларіона починається новий етап еміграційних поневірянь, які врешті-решт привели його до Канади.

Спільна праця на теренах українського державотворення, відданість українській справі пов'язували І.Огієнка і юриста за фахом, професора карного права Українського Вільного Університету у Празі Сергія Павловича Шелухіна (1864-1938). Ймовірно, що заприятелювали вони ще під час їхньої роботи в першому уряді Директорії УНР, очолюваного В.Чехівським. І.Огієнко на той час був міністром освіти, а С.Шелухін виконував обов'язки міністра юстиції.

Зближували двох учених і наукові інтереси. їх співробітництво найповніше відбито в епістолярії, яка була особливо жвавою у міжвоєнний, еміграційний період їхнього життя. Дванадцять листів І.Огієнка до С.Шелухіна зберігається в ЦДАВО України (фонд 3695, оп.1, спр. 243). На теренах української науки І.Огієнка і С.Шелухіна об'єднували етимологічні проблеми з мовознавства та історії, дослідження стародруків тощо. "Гірше справа з потрібними Вам словами, – відповідав І.Огієнко в листі від 11 травня 1932 р. на запитання С.Шелухіна, – Іпатіївський Літопис так само випозичений ... А не роздобувши (його - ІТ.) не добре й зрозуміти тих слів, про які питаєте. И.И. Срезневскій: "Материалы для словаря древнерусского языка" 1834 р., т. I. ст. 441 подає це слово без перекладу, цебто не знає його значення. Я б слово "выгонци" скоріше прийняв за "вигнанці", від слова "вигонити, вигоню". Є.Тимченко "Історичний Словник українського языка" т. I 1930 р. ст. 384 слово "вигонець" (як раз цього місця Літопису) перекладає вигнанець". Однак в листі від 4 квітня 1934 р. І.Огієнко досить категорично висловлює свою думку з приводу етимологічних студій С.Шелухіна:

"Дуже Вам не раджу ані писати, ані встрявати до етимологічних справ, бо це справа занадто фахова, а Ви ж правник. А то будете твердити такі речі, як те ніби "пир" чи "ватага" - то з грецького. Це вияснюється тепер так: ми маємо довгі сотні слів, що однакові з гр.(ецькими), але ж вони не від греків узяті, бо ці ж слова маємо і в інших старших мовах ... В своїх "Греко-слов'янських етюдах" проф. Фасмер знаменито вияснив усі ці справи, він подав довгі списки, що ми взяли їх з грецького. Проф. Ільїнський - світової слави етимолог, і знає, що пише... Взагалі етимологічні вияснення - складні справи, братися за них не варто" [6].

Між ними точилися гострі дискусії, що інколи призводили до тимчасового припинення листування. Але час від часу, без образ і особистих кривд, контакти знову поновлювались. С.Шелухін як правник за фахом, вивчаючи історію права в Київській Русі, не міг обійти проблему її походження. Обстоюючи кельтську теорію, він був науковим опонентом автохтонної концепції І.Огієнка. С.Шелухін, зокрема, намагався пояснити, не з'ясовані М.Грушевським і О.Шахматовим, факти появи дулібів і тиверців, а також зміни еллінського свята Діонісія у Прибужжі і Придністров'ї на римське свято Бакха і Бака переселенням в Україну галлів (кельтів). Дотримувався С.Шелухін і оригінальної точки зору на появу християнства та топонімики в руських землях. "Маємо факти, - писав він у листі до І.Огієнка від 27 листопада 1933 р., - що руські князі звідси, з Боспорського царства взяли титул кагана, звідси в 750-760 р. перейняли християнство, а й перше св.(яте - І.Т.) письмо звідси одержали, звідси перенесли в Чернігівщину назви Сурож, Хазари, Казарка, а в Київщину Китаїва, швидше власно звідси і маємо тризуб". Однак їх об'єднувала завзята боротьба проти норманістів. "Коли б Ви поділяли норманську теорію, то ніколи б не написали тієї прекрасної праці про Кирила, яка ввела Ваше ім'я в коло європейських учених", - писав С.Шелухін в листі до І.Огієнка від 27 листопада 1933 р. [7]. С.Шелухін нерідко послуговувався етимоло-

гічними розвідками І.Огієнка в доказах ненауковості норманської теорії. На сторінках літературно-наукового журналу "Дзвони" він виступив з різкою критикою норманського принципу, покладеного в основу підручника з історії України, написаного Д.Дорошенком [8]. При написанні рецензії С.Шелухін не раз звертався до І.Огієнка за консультаціями та науковими порадами.

Досить своєрідно склалися стосунки між Іваном Огієнком та Микитою Шаповалом. І.Огієнко та М.Шаповал належали до протилежних, полярних представників процесу українського національного відродження. Їх менше поєднувало, ніж роз'єднувало. Поєднувало їх спільне соціальне походження, безмежна любов до України та її народу, майбутнє якого вони пов'язували з самостійною, незалежною державою. Служінню українському народові вони присвятили все своє життя.

Обидва вийшли із найбільш вужких верств українського суспільства. "Сам я ріс в таких обставинах, - згадував на схилі літ Іван Огієнко, - що кусок хліба був мені святковою присмакою, і це я бачив і скрізь навкруг себе" [9]. Микита Шаповал родом з Донеччини. "Як і мій батько до смерті був пролетарій, так і я, - писав він про себе, - своє життя молодше провів, як робітник в Донбасі" [10], "був на самому дні злиднів, розпуки, голоду, безнадійності, безпритулля" [11].

Рано зазнавши злиднів, серцем полюбили народ і стали служити йому всіма своїми силами, усім своїм таланом, усім своїм розумом. Однак в поняття "служити народові" кожен вкладав своє значення, своє розуміння і зміст. Іван Огієнко "став служити своєму народові невпинно, служив йому в кожному своєму стані, в якому [...] був: служив студентом, учителем, професором, міністром, Архипастирем.

Ця служба народові давала [...] глибоке заспокоєння. Часто була вона вкрита колючками", але за зізнанням І.Огієнка, він їх "недобачав, як звичайну приналежність праці для народу" [12].

Микита Шаповал теж "був серцем завжди з трудовою Україною, але після вивчення обставин життя і розумом став на революційну селянсько-робітничу програму, а щоб переводити цю програму в життя, щоб виявити свою волю... записався до партії соціалістів-революціонерів" [13].

Невід'ємною складовою ества І.Огієнка став християнський світогляд. Його основу становили релігійно-християнські традиції української класичної філософської думки поєднані з концепією "духу народу", поширеною у західноєвропейській філософії кінця XVIII-XIX ст.

У політиці І.Огієнко займав консервативно-демократичні позиції. Він залишався прибічником не лише збереження, а й посилення ролі Української православної церкви в державі, з усіх типів соціальних революцій визнавав лише її національно-визвольну форму, стояв на позиціях досягнення національної злагоди та співробітництва усіх політичних сил, що працювали на українську державність. Заявивши на початку 1918р. про ненадежність до жодної політичної партії [14], І.Огієнко офіційно вийшов з партії соціалістів-федералістів на початку січня 1919 р. і надалі займав позапартійну позицію. Він чітко розмежував державну діяльність від діяльності політичної.

Цілковитою протилежністю Івану Огієнку був Микита Шаповал - прихильник матеріалістичного світогляду, атеїст до останніх днів свого життя. За політичними поглядами - соціаліст-революціонер, який вважав, що "єдиним шляхом ... визволення може бути тільки культурно-господарське будівництво і соціальна революція, цебто революція поневолених класів і націй" [15]. "Хто б і що не говорив, а українську справу не врятує буржуазія", - записав він у травні 1919 р. в щоденнику [16].

Ідеалом його був соціалізм драгоманівського напрямку, який поєднувався з націоналізмом І.Франка, а головними складовими його суспільно-політичних поглядів - позитивізм і народництво. За революційність своїх поглядів М.Шаповал дістав навіть клеймо "більшовик". Однак із такою оцінкою сам Шаповал не погоджувався, про що

свідчать записи в його спогадах та щоденнику. Але саме сприйняття його особи в українському політичному середовищі крізь призму більшовизму стало вагомою причиною його відмови від участі в уряді Директорії, до створення якої він доклав чимало зусиль. "Моя присутність в Директорії, - зазначав М.Шаповал, - одразу дасть їй марку більшовицької... Моя репутація з 1917 року і потім - більшовицька, хоч це й помилково. Це головна причина моєї відмови..." [17].

Перша зустріч Івана Огієнка з Микитою Шаповалом сталася у жовтні 1918 р. на святі відкриття Українського народного університету в Києві. "До мене підійшов познайомитись, - пригадував М.Шаповал, - ректор Кам'янець-Подільського університету проф. І.Огієнко і передав почесний білет, запрошуючи приїхати також на святочне відкриття його Університету в Кам'янець на 22-е жовтня. О, так, розуміється!" [18]. М.Шаповал, як і обіцяв, приїхав на відкриття університету в Кам'янець-Подільський, хоча, на його думку, такий університет не мав найменшої користі для трудового народу: "Університет гарна річ, але при певних умовах. Коли цей університет буде виховувати буржуазних ворогів народу, то для чого він? Яка радість з його? Чому ми радіємо з одного факту - університет?... Пройдуть роки, в йому будуть педелі й поліція, що говоритимуть українською мовою і робитимуть неволю народів панською рукою. Це щось дике - українська мова, мова працюючих стане і мовою гнобителів!" [19].

Річ у тім, що М.Шаповал був прихильником теорії двох культур - культури трудового народу і культури буржуазної. Він був супротивником співпраці всіх верств українського суспільства на ниві державного будівництва. Носіями влади, на його думку, мали бути лише трудові верстви: селяни і робітники. М.Шаповал глибоко засуджував ту частину української інтелігенції, яка не стояла на революційних позиціях і, на його переконання, пішла на компроміс з гнобителями. Саме до такої

групи він відносив й І.Огієнка, який за умов одноосібної диктатури П.Скоропадського був ректором університету. У своїх спогадах М.Шаповал дещо зверхньо пише про І.Огієнка та про свято відкриття університету, іронічно підкреслюючи його релігійно-патріотичний характер.

Однак за іронією долі, опинившись в еміграції у Чехословаччині, М.Шаповал все ж пішов на компроміс з буржуазією проти якої боровся. За допомогою грошової підтримки уряду Масарика М.Шаповал створив Український Громадський комітет як організацію, що економічно підтримувала українську науково-культурну еміграцію за кордоном, відкрив Господарчу академію в Подєбрадах та Педагогічний інститут ім. Драгоманова, в яких вчилася на 1925 р. 700 українських студентів і викладало 130 українських викладачів. З осені 1924 р. розпочалась організація Інституту громадознавства (соціологічного), який М.Шаповал очолював з 1925 р. Цей період його творчості є найпліднішим. Активна революційність переходить на поміркованість, підготовка до соціальної революції - на творчу працю в галузі культури.

І.Огієнко, який мешкав під Львовом, не раз звертався до Микити Шаповала з проханнями про матеріальну підтримку та влаштування на роботу. Особливо інтенсивне листування було впродовж 1921-1923 рр., коли І.Огієнко опинився без засобів до існування. М.Шаповал допоміг І.Огієнку зі стипендією у 400 крон для завершення роботи над "Історією української літературної мови".

З 1925 р. Іван Огієнко у Варшаві. Певно, з того часу і до самої смерті Микити Шаповала (помер у 1932 р., весь час хворів на серце) вони не мали стосунків. Дізнавшись про смерть М.Шаповала з газет, І.Огієнко запитував у листі до Л.Білецького: "Що сталося з покійним М.Шаповалом? Дуже не впору помер, бо тепер його як раз так потрібно..."[20].

І.Огієнко високо цінував М.Шаповала за його відданість українській справі, хоча не приймав його матеріалістичний світогляд, невід'ємною частиною якого була теорія

поділу інтелігенції на буржуазну й трудову. Сам І.Огієнко був свідомий того, що українству бракує єдності і насамперед у справах національно-культурних. "Творімо українську культуру всіма силами нації!" - із таким гаслом звертався він до української наукової еміграції зі сторінок часопису "Наша культура". Разом з тим І.Огієнко був далекий від спрощеного зведення єдності до однаковості. Він вважав природним для людей, що вміють мислити, поділ на політичні партії та групи. Але зовсім неприпустимим, з його точки зору, було розпалювання ворожнечі між ними, яке, часом, доходило до нищення одне одного, не давало можливості нормально працювати [21]. На жаль, його голос так і залишився "волаючим у пустелі". Ідея об'єднання українства не була належним чином оцінена в українських емігрантських колах через внутрішні антагонізми й особисті амбіції.

І.Огієнко і М.Шаповал - дві визначні постаті у просторі українського відродження. Обидва служили українській справі, обидва мріяли про незалежну українську державність, обидва безмежно любили свій народ. Та доля цих людей багато в чому повчальна. Україні як тоді, так і сьогодні потрібно об'єднання сил, волі у процесі творення незалежної держави України.

Справжньою професійною школою, в якій І.Огієнко набув видавничого, редакторського досвіду, а також зазнав сильного впливу ідей новонародницької школи, стала співпраця з Михайлом Сергійовичем Грушевським (1866-1934). У 1907 р. М.Грушевський переніс роботу Наукового Товариства імені Шевченка (НТШ) зі Львова до Києва, створивши мережу наукових центрів. Так, у травні 1907 р. у Києві було засноване "Українське наукове товариство", видавалися "Записки наукового товариства" та збірники його секцій. Науковим збірником філологічної секції був "Літературно-науковий вісник". Тут і сталося перше знайомство Івана Огієнка з Михайлом Грушевським.

До роботи в Науковому товаристві І.Огієнка залучив В.Перетц, який разом із М.Грушевським та іншими науковцями створював його в Києві. Цей період у житті І.Огієнка і М.Грушевського відбито в документах Центрального державного історичного архіву України, м. Київ. У фонді Грушевського (№ 1235) зберігається 17 листів І.Огієнка, на той час ще студента, до поважного учено-історика, громадського і суспільно-політичного діяча-М.Грушевського. Листи датовані 1907-1909 рр. та окрема листівка за 1914 р. Саме того часу стосунки між ними досягли свого апогею [22]. Працюючи в "Записках наукового товариства" в Києві, І.Огієнко виконував щоденну "чорну", надзвичайно напружену роботу, без якої не існує жодне видавництво. У 1908-1909 рр. він був коректором та неофіційним редактором, перекладав "на українську мову праці В.Перетця, А.Лободи, М.Петрова, Л.Добровольського, Г.Павлуцького" [23], складав свій словник української мови, писав рецензії на статті М.Біпшівського, А.Лободи, Л.Добровольського. В одній із таких рецензій на словник української мови В.Дубровського-І.Стешенка, І.Огієнко зазначав, що вага його визначається залочаткуванням "цілої низки словників, які конче необхідні українському народові" [24]. Пройшовши всі рівні оволодіння редакторською майстерністю, І.Огієнко набув досвіду, який неодноразово використовував упродовж життя.

Ділові стосунки було перервано, коли у 1910р. І.Огієнко залишив працю "Записках...", "розійшовшись із М.Грушевським у поглядах на методу праці" [25]. Проте їх особисте спілкування продовжувалося. Свідченням чому є листівка І.Огієнка від 6 січня 1914 р., в якій він вибачався, що не відвідав домівку М.Грушевського, бо невчасно отримав запрошення. Однак примирення було лише зовнішнім. Цих людей роз'єднували методологічного характеру суперечності, що відбивали світоглядні особливості кожного з них.

Другий, триваліший за цей конфлікт, стався 1917р. Сутність його деякі дослідники зводять до особистої образи І.Огієнка на М.Грушевського через те, що останній відмовився

створити при УЦР Секретаріат ісповідань на чолі з Огієнком. Думаємо, це був лише зовнішній бік справи. Огієнка вразила фраза "Обійдемося без попів!" лише в контексті погляду голови УЦР на усунення церкви від державотворчого процесу.

Іван Огієнко і Михайло Грушевський як постаті непересічні переходили межу дріб'язкових особистих образ. За характером вони були де в чому схожі: обидва енергійні, працьовиті, мали твердий характер, незламну волю, непохитність в досягненні мети. Проте світоглядні цінності були різними. Пізніше це зазначав і сам Іван Огієнко [26]. М.Грушевським-прагматик, активний політичний діяч, член соціал-революційної партії, що церкви не визнавала. Іван Огієнко уникав партійно-політичної діяльності, реалізуючи свій талант на ниві державотворення: як ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету, міністр освіти та ісповідань, Головуповноважений уряду УНР періоду Директорії (листопад 1919-жовтень 1920). На його думку, церква мала стати духовною підвалиною держави. Саме непорозуміння в поглядах на її роль і місце в суспільстві і розвело шляхи цих визначних діячів. Кожен з них працював на Україну, але кожен по-своєму. Колосальна енергія цих двох людей була роз'єднана, що, певна річ, зменшувало потенціал української національної революції 1917-1920 рр.

Цілковитого розриву стосунків попри розбіжність поглядів не сталося. Було ще кілька зустрічей у 1919 р.[27]. На одній з них, обговорюючи майбутні перспективи, М.Грушевський висловив бажання емігрувати. І.Огієнко, за його спогадами, довго упрошував М.Грушевського залишитись. Ще у березні 1919 р. М.Грушевського було обрано почесним професором Кам'янець-Подільського українського державного університету. Тому йому пропонувалось "перебути непевний час при Кам'янецььким університеті, читаючи виклади й допомагаючи його науковій організації. Грушевський не погодився" [28].

Надалі зв'язки між ними, загалом ділового характеру, підтримувались спонтанно. У 1927 р. І.Огієнко одержав запрошення на участь в ювілейному збірнику на честь Михайла Грушевського. В листі до Кирила Студинського від 15 травня 1927 р. І.Огієнко стурбовано прохав прояснити ситуацію, бо як "писав М. Грушевський, ... в нього якась нещастя. Не знаю, що власне". Коли в Галичину дійшли вісті про першу хвилю репресій в Україні, Огієнко впродовж 1927—1931 рр. не раз справлявся у К.Студинського, який був тісніше пов'язаний з Великою Україною, про долю М.Грушевського, який, із зрозумілих причин, обмежував стосунки з українською інтелігенцією закордоном [29].

І.Огієнко високо цінував науковий доробок Михайла Грушевського, прийнявши в цілому його схему української історії. В цій галузі М.Грушевський був для вченого незаперечним авторитетом, хоч з деякими положеннями він не погоджувався. Як вже зазначалось, різний світогляд і методологія наукового дослідження зумовили і різні погляди на причини Національно-визвольної війни 1648-1658 рр., Берестейську унію і, взагалі, на роль церкви в державі. Однак досить високо оцінив І.Огієнко значення М.Грушевського у національно-культурному відродженні України. "Михайло Грушевський, - писав учений, - своєю глибокоцінною всежиттєвою працею довів усьому науковому світові, що українська мова

здатна бути мовою науки, як і всі інші мови, і ділом забезпечив українській мові право громадянства в науці" [30].

І.Огієнко мав досить широке оточення, активно спілкуючись з Б.Антоничем, О.Бочковським, Я.Гординським, Д.Дорошенком, А.Животко, А.Кримським, Н.Королевою, І.Крип'якевичем, Ю.Липою, С.Масловим, В.Перетцем, Н.Полонською-Василенко, С.Петлюрою, В.Приходьком, П.Скоропадським, К.Студинським, С.Русовою, А.Шептицьким, В.Щербаківським та багатьма іншими визначними українськими діячами. Всі вони були різними за ідейними та політичними переконаннями. Але І.Огієнко ніколи не керувався ідеологічним принципом. Навпаки він належав до небагатьох представників української інтелігенції, яка намагалася об'єднати зусилля національної еліти на теренах культури і науки. "Я завжди був тим цементам, що об'єднував людей між собою, а ніколи не роз'єднував", - писав І.Огієнко в листі до К.Студинського від 29 грудня 1938 р.[31]. Добре усвідомлюючи зайняту позицію, він робив усе можливе для подолання релігійних, політичних, національних суперечок та розбрату в національному русі. Позапартійна та позафракційна позиція вченого заслуговує на увагу і сьогодні, оскільки складні завдання державотворчого процесу можливо вирішити лише шляхом досягнення у суспільстві злагоди та об'єднання сил на користь держави України.

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 27.

2. Див. публікація листів: *Тюрменко І.* До проблеми датування деяких листів І.Огієнка до Л. Біленького // Велень науки: Науковий збірник. - Вил. 2. - К.: КДУ. - 1997. - С.97.

3. ЦДАВО України. Ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 8.

4. Там само, арк. 1.

5. Там само, арк. 32,35.

6. Там само, ф. 3695, оп. 1, спр. 243, арк. 12,35.

7. Там само, арк. 33.

8. *Шелухін С.* Критика нового наукового підручника історії України (Д. Дорошенка) // Дзвони. - 1934.-Ч. 4-6.

9. *Іларіон Митр.* На службі Богу й народу // Ювілейна книга на пошану Митрополита Іларіона у 75-

ліття його життя й праці 1882–1957. – Вінніпег, 1958 – С. 113.

10. *Шаповал М.* Велика революція і українська визвольна програма. – Прага: Накладом видавництва “Вільна Спілка” і українського Робітничого університету, 1928. – С. 60.

11. ЦДАВО України. Ф. 3563, оп. 1, спр. 58 а, арк. 27.

12. *Лларіон Митр.* На службі Богу й народу // Ювілейна книга на пошану Митрополита Іларіона у 75-ліття його життя й праці 1882–1957. – С. 114.

13. *Шаповал М.* Велика революція і українська визвольна програма. – С. 60.

14. *Огієнко І.* Війна звіряками // Нова Рада. – 1918. – № 64; ІРНБУ ім. В.І.Вернадського. Ф. 33, спр. 1311, арк. 4.

15. *Шаповал М.* Велика революція і українська визвольна програма. – С. 43.

16. ЦДАВО України. Ф. 3563, оп. 1, спр. 119 а, арк. 49.

17. Там само, спр. 58 а, арк. 58 зв.

18. Там само, арк. 22.

19. Див.: публікація спогадів: *Тюрменко І.* Відкриття Кам’янець-Подільського державного українського університету в спогадах Микити Шаповала // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка (1882–1972) в контексті українського національного відродження. Науково-практична конференція до 110-річчя від дня народження. Тези доповідей. – Кам’янець-Подільський, 1992. – С. 97.

20. ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 7.

21. Відозва архієпископа Іларіона до української еміграції // Український вісник (Берлін). – 1941. – Ч. 4. – 15 лютого. – С. 8.

22. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України). Ф. 1235, оп. 1, спр. 666, арк. 1–27.

23. ЦДІАК України. Ф. 1235, оп. 1, спр. 666, арк. 1–27; *Огієнко І.* Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва // Наша культура. – 1935. – Ч. 7. – С. 448.

24. ЦДІАК України. Ф. 1235, оп. 1, спр. 666, арк. 26.

25. *Огієнко І.* Моє життя // Наша культура. – 1935. – Ч. 7. – С. 449.

26. *Огієнко І.* Рятування України. На тяжкій службі своєму народові. – Вінніпег: Волинь, 1968. – С. 9–10.

27. *Огієнко І.* Моє життя // Наша культура. – 1936. – Ч. 1. – С. 68; Село. – 1919. – 7 березня. – № 10. – С. 25.

28. Міністерство народньої освіти // Вісник Української Народньої Республіки. – 1919. – Ч. 31. – 1 серпня. – С. 1; *Огієнко І.* Моє життя // Наша культура. – 1936. – Ч. 1. – С. 68.

29. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України). Ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 14–15, 28–29., 38, 41.

30. *Іларіон Митр.* Історія української літературної мови. – Вінніпег: видавництво “Наша культура”, 1949. – С. 199.

31. ЦДІАЛ України. Ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 131.

Iryna Tjurmenko

IVAN OGIENKO AND HIS CONTEMPORARIES

In the article is analyzed one of scanty explored scientific question that is the problem of Ogienko's relations with his contemporaries: M. Shapoval, L. Biletsky and S. Sheluchin.

Also his surrounding influence on formation of Ogienko's political, scientific and cultural views has been examined. Reverse Ogienko's influence on contemporaneity is displayed as well.